

135; 184/1317 R-5; Veliyyüddin Yeken, *el-Ma'lûm ve'l-mechûl*, Kahire 1327/1909, s. 100-101, 169-177; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, I, 293, 297, 307, 308; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 897- 902, 939-940; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 113, 126; Osman [Nuri] Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, s. 869, 1075-1077; P. Bardin, *Algériens et Tunisiens dans l'Empire Ottoman de 1848 à 1914*, Paris 1979, s. 102-108; A. Schölch, *Egypt for the Egyptians*, London 1981, s. 244; Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid: Hâtıralarım*, İstanbul 1986, s. 25-26; Ş. Tufan Buzpinar, *Abdulhamid II, Islam and the Arabs: The Cases of Syria and the Hijaz (1878-1882)* (doktora tezi, 1991), The University of Manchester, s. 89-96; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarîfiyye*, Beyrut 1994, II, 125-127; Abdülkâdir Zekî, *en-Nefhatü'l-'aliyye fi evrâdi's-Şazeliyye*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Müte'nebbî), s. 235-242; Mustafa Salim Güven, *Ebü'l-Hasan Şazili ve Şaziliyye* (doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 346-347, 369-392; Atilla Çetin, *Tunuslu Hayreddin Paşa*, Ankara 1999, s. 267-269, 308, 342-343; Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri: 1839-2000*, İstanbul 2002, s. 33-34; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 603-608; Kamil Büyüker, *II. Abdülhamid Han'ın Şeyhi Şeyh Muhammed Zâfir Efendi ve Ertuğrul Tekkesi*, İstanbul 2004; Güngör Tekçe, *Zâfir Konağında Bir Tuhaf Zaman*, İstanbul 2007; M. Baha Tanman, "Ertuğrul Tekkesi", *DBİst.A*, III, 196-198; a.mlf., "Şazeli Tekkesi", *a.e.*, VII, 138-139; a.mlf., "Şazelilik", *a.e.*, VII, 139-140.

ŞİT TUFAN BUZPINAR

ŞEYH ZÂFİR KÜLLİYESİ

İstanbul Beşiktaş'ta XX. yüzyılın başında inşa edilen külliye.

Şazeliyye şeyhi Muhammed Zâfir Efendi için II. Abdülhamid tarafından Beşiktaş'ta 1305 (1887-88) yılında yaptırılan ve bugün cami olarak kullanılan Ertuğrul Tekkesi yanında 1903-1904 yıllarında inşa edi-

Şeyh Zâfir Türbesi ve Kütüphanesi – Beşiktaş / İstanbul

len külliye türbe, kütüphane ve çeşmeden oluşur. Şeyh Zâfir Efendi 2 Ekim 1903 tarihinde vefat edince Ertuğrul Tekkesi'nin hazinesine defnedilmiş, aynı yıl bir türbe inşası için saray mimarı Raimondo d'Aronco'ya proje siparişi verilmiştir. Udine Müzesi Arşivi'ndeki (İtalya) taslak ve çizimler, d'Aronco'nun bu konu üzerinde hayli çalışmaları ve denemeler yaptığını belgelemektedir. 1894 depremi sonrasında üstlendiği restorasyon çalışmalarında Osmanlı mimarisi hakkında bilgi edinen d'Aronco aynı zamanda "art nouveau" üslubunda yetkin bir kişiydi. d'Aronco, aykırı gibi görünen bu iki özelliği bir araya getirerek küçük fakat inceliklerle donanmış bu eseri inşa etmiştir. Külliye, mimarlık tarihi literatüründe tarihi ortamın değerlerini de içeren "art nouveau / secession" mimarlığının yetkin bir örneği olarak tanınır.

Türbe geleneksel kare planlı şemaya ve kütleyle uygundur (8,50 m. × 8,50 m.). Osmanlı mimari tasarımının belirleyici öğesi olan kubbe burada pozisyonunu korumaktadır. Ancak günümüzdeki kubbe formunun özgünlüğü şüphelidir. Unità Organizzata Galleria d'Arte Moderna di Udine-Gallerie del Progetto Arşivi'ndeki projesinde alem kesimine kadar dilimli ve bombeli olan kubbenin izleri halen mevcut kubbe eteğinde durmaktadır. Bu form Alay Köşkü'nün ünlü dilimli kubbesini düşündürmektedir. Dilimli bölümün bitiminde alemin yerleştirildiği tepe kısmı da Alay Köşkü'nde olduğu gibi yükseltilmiş, kubbeyle barok bir görünüm verilmiştir. Geleneksel modeli değişimi içinde değerlendiren bu referans diğer öğelerde de sürdürülmektedir. Dekorasyon alanı olarak görse de d'Aronco, Osmanlı kubbesinin ayırt edici basık kubbe kasnağını ihmal etmemiştir ve içeride alt yapıdan kubbeyle geçiş için yine geleneksel bir form olan ve

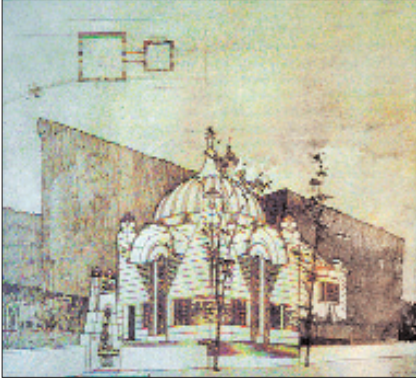

Şeyh Zâfir Türbesi'nin dış cephesinden bir taş süsleme detayı

kâğırtı sistemlerinde kullanılan tromp ögesine başvurmuştur. Halbuki kubbenin ahşap kaburgalı bir strüktürü vardır ve tromp kullanımı zorunlu değildir. Köşelerdeki kule öğeleri yukarıya doğru daralan eğik çizgileriyle bir üçgen çizerek yükselirken ağırlık kulelerinin geleneksel strüktürel işlevinden sıyrıldığını ve işlevinin yalnızca bir anlam ve gönderme olduğunu ortaya koyar. Yukarıda adı geçen arşivdeki özgün çizimler, d'Aronco'nun yeni Osmanlıcı (Osmanlı revivalist) esprisine ne kadar hâkim olduğunu kanıtlar; aynı zamanda Osmanlı mimarlığının yapısal geleneğinin sınırlarını aradığını belgeler.

Şeyh Zâfir Türbesi tasarımına bir "art nouveau / secession" örneğinde de bakılabilir. Sağır olan arka cephe dışındaki üç cephe birbirine eş biçimde düzenlenmiştir. Cephenin ekسنine yerleştirilmiş, Viyana örneklerini anımsatan dar ve yüksek pencerelerde, birer kenarları eğri konik üçgenlerden oluşan bir zemin üzerinde bir çift eşkenar dörtgen içine zeytin dallarından oluşan bitkisel motif vardır. Yandaki üçgen alanlarda bir mukarnas stilizasyonu olarak kabartma ve oyukların almasıyla yerleştirilmesiyle küçük kare motiflerin negatif-pozitif alması aynı çizgiyi örnekler. Altta yatay bir bant oluşturan kare pencereler ve köşelere yerleştirilmiş kare bezeme panoları, şaşırtıcı biçimde Amerikalı mimar F. L. Wright tasarımlarına bir anlatım yakınlığını gösterir. Sonuç olarak d'Aronco'nun Şeyh Zâfir Türbesi'nde geometrik dekorasyonun egemen olduğu bir yaklaşımla çalıştığı söylenebilir. İç mekânda restorasyonlardan önce kubbe üzerinde açık yeşil ve pembe renkli bir bezeme vardı. Serbestçe kıvrılan kenger yapraklarının çevrelediği daire biçimli bir madalyonun içine natüralist çiçek demetleri yerleştirilmiş, duvarlar pembe / somon renkte stuka ile çalışılmıştı.

Ayrı girişi olmayan kütüphane türbeden geçilerek girilebilen özel bir kitaplıktır. Kare planlı küçük kütüphane yine kubbe ile örtülüdür. Ancak bu kubbe, XIX. yüzyılın ahşap kaburgalı taşıyıcı sistemine uyan ve kubbenin geleneksel öğelerini kullan-

Raimondo d'Aronco'nun Şeyh Zâfir Türbesi ve Kütüphanesi'ne ait çizimlerinden biri

mayan, meselâ kasnağı bulunmayan bir eğrisel örtüdür. Köşelerdeki kulemsi öğelerle küçük kubbenin ilişkisi türbede olduğu gibi strüktürel görünümü bile deşildir. d'Aronco burada, beklenmedik bir yaklaşımla yine yerel referanslara başvurarak her cepheye sivil yapıları ve konutları çağrıştıran birer yarım altıgen çıkma yapmış, bununla kitaplığın kişiye özgülüğünü vurgulamak istemiş gibidir. İç mekânın merkezinde yer alan minik kubbenin eteklerinde alçıdan renksiz ve malakârî türde bir bezeme vardır.

Şeyh Zâfir Külliyesi'ni tamamlayan son parça iki yüzlü küçük çeşmedir. Suyunu Hamidiye suyu tesislerinden alan çeşme, İstanbul geleneğinde bir kentsel donanım öğesi olan küçük çeşmelere tasarım kalıpları ve ölçüsüyle uyan bir örnektir; tekke programının da vazgeçilmez öğelerindedir. Raimondo d'Aronco, külliye bahçesiyle sokağın kot farkını değerlendirerek iki deşişik düzlemde çalışmış, bu da çeşmenin bir meydan çeşmesi gibi plastik öğeye dönüşmesini sağlamıştır. Kitâbe, tuğra vb. öğelerin dışında dekoratif desenlerin tamamı geometrik motiflerden, minik üçgen, kare ve mukarnas stilizasyonlarından oluşmaktadır. Üçgen, kare ve daire motiflerinden meydana gelen bir modül ritmik biçimde yinelenerek dökme demirden özgün bahçe parmaklığını oluşturur ve külliye yapılarını birbirine bağlar. Yanında yer aldığı Ertuğrul Tekkesi'nin parmaklıklarından farklı bir parmaklık kullanılarak külliye'nin arsadaki sınırı belirlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyn Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 1990, I, 259-260; Afife Batur, "Yıldız Serencebey'de Şeyh Zâfir Tür-

be, Kitaplık ve Çeşmesi", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, İstanbul 1968, I, 103-138; a.mlf., "Les oeuvres de Raimondo D'Aronco à Istanbul", *Atti del Congresso Internazionale di Studi su "Raimondo D'Aronco e il suo tempo"*, Udine 1982, s. 118-134; a.mlf., "Raimondo d'Aronco et ses travaux effectués à Istanbul", *Atti del convegno: Architettura e architetti Italiani ad Istanbul tra il XIX e il XX secolo*, İstanbul 1995, s. 33-38; a.mlf., "Italian Architects and Istanbul", *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre*, VIII/9-10 (1993), s. 134-141; a.mlf., "İstanbul Art Nouveau'su", *TCTA*, IV, 1086-1088; Z. Nayır, "Raimondo D'Aronco and Ottoman Revivalism", *Atti del Congresso Internazionale di studi su "Raimondo D'Aronco e il suo tempo"*, Udine 1982, s. 135-149; M. Nicoletti, "Memoria e linguaggio in Raimondo D'Aronco", a.e., s. 216-222; D. Barillari, *Raimondo D'Aronco*, Roma 1995, s. 80-83, rs. 127-133; a.mlf., "Genius loci e Modernismo: le ville di Raimondo D'Aronco tra architettura ottomana e mitteleuropa", *Atti del convegno: Architettura e architetti Italiani ad Istanbul tra il XIX e il XX secolo*, İstanbul 1995, s. 21-32; a.mlf. – E. Godoli, *Istanbul 1900*, İstanbul 1997, s. 30-32, 93, 95-97, 100-104; Özer Soysal, *Türk Kütüphaneciliği*, Ankara 1999, VI, 229-234; A. Barey, "Sulle sponde del Bosforo, İstanbul fra Oriente e Occidente", *Lotus internazionale*, sy. 26, Milano 1980, s. 38, rs. 1-5; M. Baha Tanman, "Ertuğrul Tekkesi", *DBİst.A*, III, 196-198.

AFİFE BATUR

ŞEYHAYN (الشَيْخَيْن)

Buhârî ile Müslim'i ifade eden
bir hadis terimi.

Sözlükte "yaşlı kimse" anlamındaki şeyh kelimesi hadis terimi olarak genellikle "kendisinden hadis rivayet edilen hoca" mânasına gelir. Kelimenin ikil hali olan şeyhân / şeyhayn sözüyle hadis ilminde Buhârî ve Müslim kastedilir. Bir hadis nakledildikten sonra kaynağını göstermek üzere "müttefekun aleyh" veya "ravâhü's-Şeyhân" ya da "ahrecephü's-Şeyhân" dendiğinde o hadisin hem Buhârî hem Müslim tarafından rivayet edilerek *el-Câmi'u's-şâhih*'lerine kaydedildiği anlaşılır. Lafızları farklı olsa da aynı anlamı taşıyan bir hadisin her iki eserde aynı sahâbiden nakledilmesi durumunda bu hadis için "müttefekun aleyh" denir. Lafızları aynı olsa da Buhârî ve Müslim'in farklı sahâbilerden rivayet ettiği hadis için bu tabir kullanılmaz. Hadis âimleri bu tür rivayetlerde "ravâhü's-Şeyhân" veya "ahrecephü's-Şeyhân" ifadelerine yer vermişlerdir.

I ve II. (VII-VIII.) yüzyıllarda hadislerin genellikle sahihi ile zayıfını aynı eserde tasnif etme geleneği hâkim olduğundan Buhârî ile Müslim'in sadece sahih hadis-

leri derleyen çalışmaları hadis tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Onların meydana getirdiği *el-Câmi'u's-şâhih*'leri ümmetin tamamına yakını Kur'an-ı Kerim'den sonra en sahih kitap diye kabul etmiş, bu iki eserde yer alan hadisler sahinin en yüksek derecesini oluşturmuştur (İbnü's-Salâh, s. 18, 27). Hadis ilmine yaptıkları büyük katkı ve tasnif ettikleri bu eserler sebebiyle Buhârî ile Müslim muhaddisler arasında büyük itibar görmüştür. IV. (X.) yüzyılın sonlarında Hâkim en-Nisâbü'rî'nin çokça kullandığı Şeyhayn terimini Buhârî ile Müslim hakkında ilk defa kimin kullandığı bilinmemektedir. İslâm tarihiyle kelâm ve mezhepler tarihinde şeyhayn kelimesiyle Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Hanefî fıkhında Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf, Şâfiî fıkhında Abdülkerîm er-Râfiî ile Nevevî kastedilmektedir (ayrıca bk. HULEFÂ-yi RÂŞİDİN; İMÂMEYN).

Şeyhayn kelimesi bazı eserlerin isimlerinde yer almış, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek 'ale's-Şâhihayn'* *el-Müstedrek 'ale's-Şeyhayn* olarak da anılmıştır. Ayrıca İbn Bâtî'nin *el-Beyân 'amme't-tefeke 'aleyhi's-Şeyhân*, İbnü'l-Mülâkkin'in *el-Bülğa fi ehadîsi'l-aşkâm mimme't-tefeke 'aleyhi's-Şeyhân* ve günümüz müelliflerinden M. Fuâd Abdülbâkî'nin *el-Lü'lü'ü ve'l-mercân fime't-tefeke 'aleyhi's-Şeyhân* adlı eserleri bu tür kullanımın en tanınan örnekleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 42; İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, s. 18, 22, 27-28; İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rebî b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, I, 364-365; Emîr es-San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, I, 86-90, 98-100; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 216-217; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 377-378; Ahmet Yücel, "Müttefekun Aleyh", *DİA*, XXXII, 224-225.

MEHMET EFENDİOĞLU

ŞEYHÎ (شَيْخِي)

(ö. 832/1429'dan sonra)

Klasik Türk edebiyatının
kurucularından sayılan divan şairi.

Kaynaklarda hakkında yer alan bilgiler karışık ve yetersizdir. Germiyanogulları Beyliği'nin merkezi olan Kütahya'da doğdu. Latîfî'ye göre I. Murad zamanında dünyaya geldi. Yeni çalışmalarda, 818 (1415) yılında Çelebi Sultan Mehmed'in gözünü tedavi ettiğinde Hekim Sinan İakabıyla meşhur olduğu bilgisinden (Hoca Sâdeddin,